

S. Ağçoban, Gülmeme: Dindar Toplumun Ciddiyet
Üzerinden İnşası (Bursa: Emin Yayınları, 2022), 280 s.

*The Construction of a Religious Society Through the Seriousness by
S. Ağçoban*

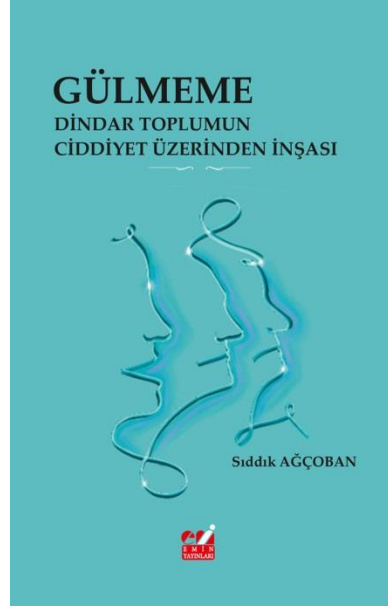
MEHMET DERİ
Independent Researcher

Received: 03.06.2023 | Accepted: 13.12.2023

Gülme ve Gülmenin Tarihi üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu çalışmalardan biri de Doç. Dr. Sıddık Ağçoban'ın kaleme almış olduğu “*Gülmeme: Dindar Toplumun Ciddiyet Üzerinden İnşası*” başlıklı çalışmasıdır. Çalışma, gülmenin tarihine Türkiye'deki İlahiyat literatürü açısından yaklaşan oldukça az sayıdaki eserlerden biridir.

Çalışma; kutsal metinlerdeki ciddi üslupla, onun toplumsal yansımaları arasındaki bağlantıyı çözmeyi amaçlamakta; bunu yaparken de hem uzun yıllar boyunca birikmiş “gülme” konulu literatüre yeni bir perspektif kazandırmaya hem de gülmeyi toplumsal bir bağlama yerleştirerek onun İslâm dini ve İslâm toplumlarındaki sosyolojik izlerini takip etmeye çalışmaktadır.

Alanında konuyla ilgili temel kaynaklar kullanılarak zengin bir akademik literatürle hazırlanmış olan çalışmada; konular özlü bir şekilde ele

alınmış; nesne ve özne olarak gülme, gülmenin toplumsal boyutu, gülmeye mesafeli bir tutum olarak ciddiyetin üç dinin kutsal metinlerinde nasıl ele alındığı; İslâm toplumunun ciddileşme süreci; Anadolu gülmesinin İslâmlaşması ve ciddileşmesi; Karagöz ve ciddiyet gibi konular akademik bir perspektiften ele alınıp incelenmiştir.

İnceleyeceğimiz eser; giriş, dokuz bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte (s. 1-16); çalışmanın amacı, önemi, yazılış gerekçesi, çalışmada takip edilen metot üzerinde durulmuş, çalışmanın gülme ve ciddiyet konulu literatüre ne gibi katkılar kazandıracağı hususu incelenmiştir.

Birinci Bölümde (s. 17-54); “*Nesne Olarak Gülme*” başlığı ile gülmenin varoluşsal ve olgusal yönüne değinilmiş; Bergson ve Freud’un gülmeyi nasıl anlamlandırdığı, bu anlamlandırmada neleri dikkate aldığı, insanın neden güldüğü sorularına cevap aranmıştır.

İkinci Bölümde (s. 55-78); “*Özne Olarak Gülme*” başlığı altında gülmenin hem şekil bakımından hem de ortaya çıkma ihtiyacı bakımından neredeyse tüm insanlarda ortak olduğu belirtilmiş; gülme; şiddeti tahrik etmesi, dindarlığı azaltan bir eylem olması, ahlaki özne olması gibi açılardan ele alınmıştır. Gülmenin özne oluşu onun otoriteyi sarsmayı açısından önem kazanmaktadır. Bu, dinî otorite olabileceği gibi siyasi bir otorite de olabilir. Mesela başta Avrupa Tarihi, sonrasında ise Dünya Tarihi olmak üzere büyük çapta devrimsel bir değişimi ateşleyen Rönesans’ın gülmeye doğrudan bir irtibatı vardır. Rönesans’ta gülme, bir anlamda ‘Yeniden Doğuş’un anahtarıdır.

Üçüncü Bölüm (s. 79-96); “*Toplum ve Gülme*” başlığını taşımakta olup gülmenin sosyal olgu olduğu; gülme eyleminin kültürel ve kimlik boyutu, son dönemlerde artan dijitalleşmenin gülme ile olan ilişkisi ve dijitalleşmenin gülmeye yüklediği anlam bu bölümde ele alınan belli başlı konulardır.

Burada önemine binaen dijitalleşme ve gülme ilişkisine kısaca değinmek istiyoruz: Artan dijitalleşme ile birlikte artık kamusal veya özel tüm alanlar gülmenin mekânı haline gelmiştir. Sokak ortasında, tek başına veya bir toplu taşıma aracında avucuna bakarak gülen bir kişi, artık hiç kimse için garip bir eylem yapıyor değildir. Bir parkta tek başına oturmuş, kah-

kahalarla bir şeyler anlatarak gülen birisi de tuhaf değildir. Buna benzer sahneleri gören herkes, o kimsenin elinde veya cebinde bir telefon olduğunu düşünüp olayı son derece normal karşılamaktadır.

Dördüncü Bölüm (s. 97-122); “*Monoteist Dinlerde Dini Bir Sav Olarak Gülmeme*” başlığıyla ele alınmıştır. Bölümün başında kıyaslama amacıyla Hinduizm, Budizm, Konfüçyanizm gibi Uzak Doğu dinlerine gülmeye yaklaşımları açısından kısaca değinilmektedir. Ardından Hristiyanlık gibi monoteist dinlerde gülme-ciddiyet ilişkisi ele alınmakta, bahsi geçen dinlerin kutsal metinlerinden ve figürlerinden örnekler verilerek dinlerin gülmeye yönelik tutum ve vizyonları karşılaştırılmaktadır. Komik vizyon ve trajik vizyon şeklindeki iki ana kategoriye ele alınan bölümde Uzak Doğu dinleri genel olarak komik vizyona sahipken Ortadoğulu monoteist dinler trajik vizyona sahip dinler olarak değerlendirilmektedir. Komik vizyonu en belirgin şekilde yansıtan Budizm’de mizahî bir arka plan sürekli varlığını hissettirir. Monoteist dinlerde ise esas olan ciddiyettir. Ciddiyet o kadar önemlidir ki adeta dinin merkezinde imanla birlikte yer alır. Bu dinlerde ciddiyetin de ötesinde bir trajedi öğretisi hakimdir. Bunlar için bir vizyondan bahsedilecekse o da trajik vizyondur denilebilir. Yahudilik bu dinler içinde trajik anlatının ve ciddiyetin kalesi gibidir. Hz. İbrahim’in trajik öykülerini ilk anlatan din ise Yahudiliktir. Yahudiliğin bir “Ağlama Duvarı” vardır. Eski Ahit son derece ciddi, tehditkâr ve asla gülmeyen bir ilah inancına dayanır. Yeni Ahit’te de ilah komik değildir. Her ne kadar trajedi dozajı düşürülmüş olsa da Yahudiliktekinin bir benzeridir. İsa’nın “Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?” diye yakarması peygamberin yaşadığı trajediyi de özetler niteliktedir. Çalışmada İslâm için ayrı bir bölüm açılmakta ve bir sonraki bölüm devamındaki bölümlerle birlikte İslâm dinini ele almaktadır.

Beşinci Bölümde (s. 123-151); “*İslâm ve Az Gülüp Çok Ağlama*” başlığı altında Kur’an’ın yer yer kullandığı tehditkâr üsluba ve tasvirlere, trajik sahnelere dikkat çekilmiştir. Kur’an’ın üslubu Eski Ahit’in üslubuna çok benzer. Oldukça ciddi ve tehdit dolu bir anlatım hâkimdir. Kur’an’da gülme de vardır. Ama bu ehl-i iman ahirette saadetini anlatan bir müjdeden ibarettir. Dünya hayatındaki gülme inançsızlara atfedilen bir eylemle birlikte anılmaktadır. Allah’ın sıfatlarının içinde çok sayıda vasıf belirtilmiştir ancak “gülme”ye atfedilebilen bir vasıf yoktur. Allah’ın mer-

hameti de gazabı da ciddi bir üslûpla anlatılmaya çalışılır. Peygamber komik değildir, gülmez. O, sadece tebessüm eder, tebessüm ise aslında gülme değildir.

Altıncı Bölüm (s. 153-173); *“İslâm Toplumunun Ciddileşme Süreci”* başlığını taşımakta olup bu bölümde Kur’an ve Hadislerin gülmeye yönelik vizyonunun topluma nasıl sirayet ettiği ele alınmaktadır. Tebessümün mahiyeti incelenmekte ve aslında tebessümün bir gülme değil gülmenin yasaklanması ile özgür bırakılması arasında bir araf olduğu savunulmaktadır. Bölümde ayrıca İslâm kaynaklarında gülmenin nasıl, ne kadar ve ne zaman olacağı yönündeki parametrelere dikkat çekilmiş; İslâmî öğretinin gülmeye değil daha çok gülümsemeye ve ciddiyete vurgu yaptığı; bunun da İslâm öğretisinde zamanla “gülmeyin” çağrısına dönüştüğünü ve belli ölçüde topluma yansıdığı belirtilmiştir.

Yedinci Bölümde (s. 175-205); *“Toplumsal Bir Çağrı: Gülmeyin”* başlığı ile gülmeyi manevî bir afet olarak gören İslâm ahlakçılarının görüşleri ele alınmış, bu ahlakçıların örtülü veya açıktan “Gülmeyin” çağrısı yaptıkları ifade edilmiştir. Zira İslâm ahlakçıları tarafından ahlakî bir öğreti olarak topluma yapılan bu “Gülmeyin” çağrılarının, İslâm toplumunun ciddileşmeye başladığı süreçle bağlantılı olarak sonradan ortaya çıktığı ve gülmeye karşı tutumu sistematik bir söyleme dönüştürdüğü belirtilmiştir.

Sekizinci Bölüm (s. 207-223); *“Anadolu Gülmesinin İslâmlaşması ve Ciddileşmesi”* başlığını taşımakta olup bu bölümde hem İslâm gülmesinin ciddileşme süreci hem de Anadolu gülmesinin İslâmlaşma süreci ayrı ayrı incelenmektedir. İslâm’ın gülmeyi medenî bir eyleme dönüştürme çabası içinde olduğu ve bunun sonucunun bir ciddileşme süreciyle tamamlandığı ileri sürülmektedir. Yine bu bölümde Anadolu gülmesinin İslâmlaşma süreci ise Keloğlan, Nasrettin Hoca ve Karagöz gibi mizah karakterlerindeki dönüşüm üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Dokuzuncu Bölümde (s. 225-245); *“İbret Alanlar veya Gülüp Geçenler Perdesi: Karagöz”* başlığı altında Karagöz’ün, bir Türk-İslâm toplumu olan Osmanlı’nın hem “gülün” çağrılarının hem de “gülmeyin” çağrılarının kendine uygun gelen akılcı içeriklerini birleştirerek tasarladığı başarılı bir sentez olduğu; Karagöz’ün, insanın zevk-ü sefa ve gülüp eğlenmeye yönelik güçlü ilgisiyle paralel şekilde dünyanın geçiciliği temasını perdeye açıkça yansıtan özel bir örnek şahsiyet olduğu belirtilmiştir. Karagöz, ciddi-

leşmiş bir gülme karakteri olması bakımından İslâm öğretisinin ciddileştirme süreci açısından incelemeye değer bir sosyal analiz aracı olarak görülmektedir.

Sonuç (s. 247-268) kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak çalışmaya son verilmiştir. Buna göre ciddiyet, semavî dinlerde önemli unsurlardan biri olduğu gibi o semavî dine mensup kişi ve topluluğa dinî bir ciddiyet kazandırır. Ciddiyetin en tehditkâr düşmanı “gülme”dir. Bu yüzden de semavî dinler gülmeye karşı oldukça temkinlidirler. Ne Yaratıcı, ne peygamberler ne de diğer “iyi” insanlar, bunların hiçbirisi neşeli bir şekilde kahkahayla gülmezler. Gülmeme, ideal dindar kişinin de temel referanslarından biri sayılmaktadır. Ciddiyet, çalışmada söz konusu edilen semavî dinler için günümüzde de anlamını yitirmiş değildir. Ciddiyet, dindarlığın ontolojik bir parçası olarak görüldüğü sürece gelecekte de önemini koruyacaktır.

Netice itibarıyla ifade edilecek olursa çalışma; zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, alanında yapılan ilk çalışmalardan olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan hakimiyeti ve özgün değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalar için ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle konuya ilgi duyan akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı özelliği taşımaktadır.

